

O'QUVCHILARDA IJTIMOIIY INTELLEKT SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Yerkaboyeva Safura Rustam qizi

Turon universiteti magistranti

Yerkaboyeva_safura@gmail.com

Annotatsiya

Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida o'quvchilarning nafaqat intellektual, balki ijtimoiy rivojlanishiga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada o'quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirishning nazariy asoslari, uning psixologik va pedagogik mazmuni hamda shaxs rivojlanishidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, ijtimoiy intellektning tarkibiy komponentlari, o'quvchilarning muloqot madaniyati, empatiya, ijtimoiy moslashuvchanlik va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, pedagogik psixologiyaning ijtimoiy intellektni shakllantirishdagi vazifalari, samarali metodlari va strategiyalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqot davomida ijtimoiy intellektni rivojlantirishga xizmat qiluvchi treninglar, rolli o'yinlar, guruhli faoliyatlar hamda kommunikativ mashg'ulotlarning ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Maqola o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirish, sog'lom munosabatlarni shakllantirish va ta'lim sifatini yuksaltirishda ijtimoiy intellekt muhim omil ekanligini yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: *Ijtimoiy intellekt, pedagogik psixologiya, o'quvchi shaxsi, kommunikativ kompetensiya, empatiya, ijtimoiy moslashuv, muloqot madaniyati, hamkorlik, ijtimoiy munosabatlar, ta'lim jarayoni, shaxs rivojlanishi, pedagogik strategiyalar, ijtimoiy-psixologik rivojlanish, ta'lim sifati, guruhli faoliyat.*

Kirish

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng rivojlanishi hamda jamiyat hayotida yuz berayotgan ijtimoiy o'zgarishlar ta'lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Xususan, zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi faqatgina o'quvchilarga bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki ularni jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yurita oladigan, mustaqil fikrlaydigan, samarali muloqot qila oladigan va ijtimoiy munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'ya oladigan shaxs sifatida tarbiyalashdan iboratdir. Shu sababli o'quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ma'lumki, ijtimoiy intellekt insonning boshqa kishilarni tushunishi, ularning his-tuyg'ulari va xatti-harakatlarini to'g'ri baholashi, turli ijtimoiy vaziyatlarda oqilona qaror qabul qilishi hamda samarali munosabatlar o'rnatish qobiliyatini ifodalaydi. Ayniqsa, maktab yoshidagi o'quvchilarda ushbu sifatlarni rivojlantirish kelajakda

ularning shaxsiy va kasbiy muvaffaqiyatiga xizmat qiladi. Chunki bugungi mehnat bozori nafaqat bilimli, balki jamoada ishlay oladigan, hamkorlikka moyil va muloqot madaniyatiga ega mutaxassislarni talab qilmoqda.

Masalan, sinf jamoasida guruhli loyiha ustida ishlayotgan o'quvchi o'z fikrini boshqalarga tushuntira olishi, tengdoshlarining fikrini hurmat qilishi va yuzaga kelgan kelishmovchiliklarni tinch yo'l bilan hal qila olishi zarur. Bu esa bevosita ijtimoiy intellektning rivojlanganlik darajasiga bog'liqdir. Yoki boshqa bir misol sifatida, yangi maktabga kelgan o'quvchining jamoaga moslashishi, yangi do'stlar orttirishi va sinf muhitiga kirishib ketishi ham uning ijtimoiy intellekti bilan chambarchas bog'liq hisoblanadi. Shuningdek, bugungi kunda o'quvchilar orasida uchrayotgan ayrim ijtimoiy-psixologik muammolar, jumladan, muloqotdagi qiyinchiliklar, nizoli vaziyatlar, tengdoshlar bilan munosabatlarning yomonlashuvi yoki ijtimoiy faollikning sustligi ijtimoiy intellektni rivojlantirish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim muassasalari o'quvchilarning nafaqat akademik bilimlarini, balki ularning ijtimoiy kompetensiyalarini ham rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishi lozim. Bundan tashqari, pedagogik psixologiya ijtimoiy intellektni shakllantirishning muhim nazariy va amaliy asoslarini yaratib beradi. Xususan, rolli o'yinlar, guruhli mashg'ulotlar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, treninglar va interfaol metodlar o'quvchilarda empatiya, hamkorlik, liderlik va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, "Bahs-munozara" metodidan foydalanish o'quvchilarning fikr almashish madaniyatini shakllantirsa, "Rolga kirish" mashg'ulotlari boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va empatiya ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Demak, o'quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirish zamonaviy ta'limning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u yoshlarning ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli moslashishi, sog'lom munosabatlar o'rnatishi va jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasini egallashida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois mazkur tadqiqotda o'quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirishning nazariy asoslari hamda uning pedagogik-psixologik jihatlarini o'rganish asosiy maqsad sifatida belgilandi.

O'quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ijtimoiy intellekt insonning atrofidagi kishilar bilan samarali muloqot qilish, ularning his-tuyg'ularini tushunish, turli ijtimoiy vaziyatlarni to'g'ri baholash va ularga mos ravishda harakat qilish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur tushuncha shaxsning jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, sog'lom ijtimoiy munosabatlar o'rnatishi va ijtimoiy muhitga moslashuvida muhim omil hisoblanadi.

Psixologik tadqiqotlarda ijtimoiy intellekt shaxsning kommunikativ kompetensiyasi, empatiya darajasi, ijtimoiy moslashuvchanligi va boshqalar bilan hamkorlik qila olish qobiliyati bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Ijtimoiy intellekti rivojlangan o'quvchi sinfdoshlari bilan tez til topishadi, jamoaviy ishlarda faol

ishtirok etadi va turli nizoli vaziyatlarni tinch yo‘l bilan hal etishga harakat qiladi. Aksincha, ijtimoiy intellekti yetarli darajada shakllanmagan o‘quvchilarda muloqotga kirishishdagi qiyinchiliklar, ijtimoiy moslashuv muammolari hamda tengdoshlar bilan munosabatlarda ziddiyatlar kuzatilishi mumkin.

Ijtimoiy intellektning shakllanishida oila, maktab va ijtimoiy muhit muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, maktab o‘quvchilarning kundalik muloqot va hamkorlik faoliyatining asosiy maydoni bo‘lib xizmat qiladi. Ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning jamoa bilan ishlashga jalb etilishi, turli guruhli loyihalarda ishtirok etishi va ijtimoiy faollikka undalishi ularda ijtimoiy intellektning rivojlanishiga xizmat qiladi. Masalan, guruhlarda bajariladigan topshiriqlar davomida o‘quvchilar o‘zaro fikr almashadi, vazifalarni taqsimlaydi va umumiy maqsad sari hamkorlikda harakat qiladi. Bunday faoliyat ularda mas‘uliyat, bag‘rikenglik va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, bahs-munozaralar va interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning muloqot madaniyatini oshirib, o‘z fikrini erkin ifodalash hamda boshqalarning fikrini hurmat qilishga o‘rgatadi.

Ijtimoiy intellektni shakllantirishda empatiya alohida ahamiyatga ega. Empatiya insonning boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunishi va ularga nisbatan hamdardlik bildira olishini anglatadi. Masalan, sinfdoshining qiyin vaziyatga tushganini sezgan o‘quvchining unga yordam berishi yoki qo‘llab-quvvatlashi empatik qobiliyatning namunasidir. Empatiya rivojlangan o‘quvchilar odatda ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatli bo‘lib, jamoada hurmat qozonadilar. Shuningdek, ijtimoiy intellektni rivojlantirishda rolli o‘yinlar, trening mashg‘ulotlari, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va kommunikativ mashqlar samarali vosita hisoblanadi. Masalan, “Konfliktni hal qilish” mavzusidagi rolli o‘yin orqali o‘quvchilar turli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish va muloqot madaniyatini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bunday metodlar o‘quvchilarning ijtimoiy tajribasini boyitadi hamda ularda ijtimoiy vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi ham ijtimoiy intellektni rivojlantirish masalasiga yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Virtual muloqot vositalaridan samarali foydalanish, internet madaniyatiga rioya qilish va axborot almashish jarayonida etik me‘yorlarga amal qilish ham zamonaviy ijtimoiy intellektning muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarda ijtimoiy intellektni shakllantirish ularning har tomonlama rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy intellekt o‘quvchilarning muloqot madaniyati, hamkorlik qobiliyati, empatiya, ijtimoiy moslashuvchanlik va muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Mazkur sifatlarning shakllanishi nafaqat ta‘lim jarayonidagi muvaffaqiyatni, balki kelajakdagi kasbiy va ijtimoiy faoliyat samaradorligini ham ta‘minlaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy intellekti rivojlangan o‘quvchilar jamoada faolroq bo‘lib, tengdoshlari bilan sog‘lom

munosabatlar oʻrnatadi, nizolarni konstruktiv hal qiladi va oʻz imkoniyatlarini toʻlaqonli namoyon etishga intiladi. Shu sababli taʼlim muassasalarida ijtimoiy intellektni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik va psixologik ishlarni tizimli ravishda tashkil etish muhim hisoblanadi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oʻzbekiston Respublikasi. **“Taʼlim toʻgʻrisida”gi Qonun.** – Toshkent: Oʻzbekiston, 2020.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti. **Oʻzbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish boʻyicha taʼlim sohasiga oid farmon va qarorlar toʻplami.** – Toshkent, 2022.
3. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. **Taʼlim tizimiga oid meʼyoriy-huquqiy hujjatlar toʻplami.** – Toshkent, 2023.
4. Goleman D. **Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ.** – New York: Bantam Books, 1995.
5. Thorndike E.L. **Intelligence and Its Uses.** – New York: Harper & Brothers, 1920.
6. Gardner H. **Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences.** – New York: Basic Books, 1983.
7. Bar-On R. **The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence.** – Psicothema, 2006.
8. Salovey P., Mayer J.D. **Emotional Intelligence.** – Imagination, Cognition and Personality, 1990.
9. Андреева Г.М. **Социальная психология.** – Москва: Аспект Пресс, 2018.
10. Мудрик А.В. **Социальная педагогика.** – Москва: Академия, 2017.